

сформувалися нові принципи навчання, виникла і динамічно розвивається нова наука про навчання дорослих – андрагогіка.

Андрагогіка розкриває принципи, методи і засоби, за допомогою яких у житті дорослих забезпечується розвиваюча, соціалізуюча і адаптуюча роль освіти. За рахунок синтезу інформації про дорослості як якості, що визначає структуру і зміст освітніх потреб, андрагогічні знання дозволяють сформувати рівень науково-методичної оснащеності для процесу навчання дорослих.

Шихненко К.І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри державної служби, управління та навчання за міжнародними проектами Інституту державного управління у сфері цивільного захисту

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Реалізація програм підвищення кваліфікації спеціалістів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які входять до складу аварійно-рятувальних формувань, системи оперативно-диспетчерського управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, гідрометеорологічної служби, які є державними службовцями Центрального апарату ДСНС України тощо, передбачає вдосконалення їхньої професійної майстерності, підвищення психологічної витривалості, покращення тактичної підготовки та опанування схемами організації ефективних заходів із ліквідації надзвичайних ситуацій та управління ними.

На сучасному етапі постало також питання про необхідність іншомовної підготовки спеціалістів екстремального профілю міжнародного класу, тому невід'ємним складником програми професійного розвитку фахівців вказаної галузі сьогодні є набуття ними англійської комунікативної компетенції.

Проблеми, пов'язані з іншомовною підготовкою військових спеціалістів, працівників авіаційної та космічної галузей, перебувають достатньо давно у колі інтересів вітчизняних теоретиків і практиків освіти. Натомість методологічна проблематика іншомовної підготовки спеціалістів-рятувальників залишається досі недостатньо розробленою. Серед вітчизняних наукових розвідок переважає загальна проблематика психолого-педагогічного супроводу діяльності професій екстремального профілю.

Аналіз наявної літератури, присвяченої специфіці мовної підготовки та перепідготовки професіонала-рятувальника, свідчить про недостатню артикуляцію питання визначення методологічних принципів побудови процесу англійської підготовки спеціалістів цієї категорії.

Завданням цієї розвідки є розгляд спектра питань, пов'язаних із методологією та методикою викладання англійської мови в рамках реалізації програм підготовки та перепідготовки спеціалістів екстремального профілю,

виокремлення основних напрямів підвищення ефективності процесу викладання англійської мови для вказаної категорії слухачів у закладах післядипломної освіти ДСНС України.

Щоденна професійна практика рятувальників пов'язана з екстремальними умовами діяльності, численними стресогенними чинниками, тому до них висуваються вимоги щодо наявності високого рівня професійних знань, умінь, навичок. Сучасна професіограма спеціалістів екстремального профілю міжнародного класу поряд із професійною компетенцією містить також вимогу опанування комунікативною компетенцією, під якою розуміється система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок.

Для спеціалістів екстремального профілю міжнародного класу однією з першочергових вимог є також достатній рівень англомовної підготовки для здійснення ефективної комунікації під час роботи в зоні надзвичайної ситуації, наприклад, під час надання невідкладної допомоги постраждалим, у сфері керування евакуацією населення, під час організації аварійно-рятувальних робіт тощо.

Навчання спеціалістів екстремального профілю повинно, за науковцем С.І. Руденком, здійснюватися на основі дотримання ряду дидактичних принципів і застосування спеціальних форм та методів, що відображають специфіку конкретної екстремальної професії.

Англомовна підготовка рятувальників повинна здійснюватися відповідно до вимог нормативних документів ДСНС України, у тісному взаємозв'язку з профільними фаховими дисциплінами, що викладаються в закладах післядипломної освіти у сфері цивільного захисту.

Зміст програми з англійської мови для фахівців такої категорії обов'язково спрямований на ефективне використання мови в ситуаціях професійного спілкування (використання рятувального обладнання, пошук постраждалих під завалами будівель та надання першої медичної допомоги, транспортування населення тощо).

Зміст програми повинен також базуватися на практичному досвіді роботи слухачів мовних курсів у системі ДСНС України, їхніх особистісних якостях.

Введення іншомовної підготовки в систему післядипломної освіти спеціалістів екстремального профілю можливе на основі врахування необхідних складників змісту освіти та за умови ретельно вивіреного вибору освітніх технологій; при цьому особливої значущості набувають: цілепокладання освітнього процесу, структурування змісту освіти, розробка системи моніторингу результативності освітнього процесу, адаптування освітньої технології до професійної діяльності фахівців-рятувальників, впровадження у навчальний процес активних методів навчання, індивідуалізація навчального процесу, актуалізація у слухачів потреби в саморозвитку, створення в них мотивації до подальшого вдосконалення мовних навичок, така якість англомовної підготовки, за якої слухачі здатні

ефективно використовувати набуті знання у своїй професійній діяльності.

Для забезпечення ефективного проведення занять з англійської підготовки рятувальників у закладах післядипломної освіти потрібна сучасна науково-методична база: спеціально оснащені мультимедійними проекторами, комп'ютерами з доступом до мережі Інтернет та лінгвафонним обладнанням кабінети; презентаційні програми, відеоматеріали, тренажерні мовні комплекси тощо.

Необхідною умовою є наявність репозитарію комплексів навчально-методичного забезпечення дисципліни, структурними елементами яких мають бути навчальні плани та програми, навчальні підручники та посібники, методичні рекомендації до проведення практичних занять та заходів тестового контролю, система критеріїв для виміру рівня знань, умінь, навичок слухачів.

Основоположними методологічними принципами англійської підготовки спеціалістів ДСНС України мають стати системність, цілісність, специфічність, наукова обґрунтованість.

Принцип системності передбачає розуміння англійської підготовки як невід'ємної частини системи професійної підготовки спеціалістів у сфері цивільного захисту, узгодженість структури та змісту мовної підготовки зі структурою та змістом підготовки з фаху.

Принцип цілісності передбачає органічну єдність всіх компонентів англійської підготовки, що розглядається як неперервний, взаємозумовлений процес освіти та самоосвіти слухачів.

Принцип специфічності передбачає практичність вектору спрямування мовних знань, умінь, навичок слухачів на виконання конкретної професійної діяльності, що потребує конкретизації цілей та змісту мовної підготовки залежно від особливостей професійної діяльності різних категорій спеціалістів екстремального профілю, адаптації методики та стилю викладання навчального матеріалу, підбору оптимального комплексу навчальних вправ.

Принцип наукової обґрунтованості передбачає постійну модифікацію змісту мовної підготовки з урахуванням поточного стану мовної практики, впровадження активних методів викладання та сучасних інформаційних засобів навчання.

Англійська підготовка у структурі підвищення кваліфікації спеціалістів сфери цивільного захисту включає в себе знання, необхідні для здійснення службової комунікації в ході чергувань, навчань та змагань або настання надзвичайної ситуації, тобто процес засвоєння мовних навичок повинен відбуватися в умовах, максимально наближених до реальних.

Реалізація ефективної системи англійської підготовки професіонала у сфері цивільного захисту потребує не тільки належного методичного оснащення, а й відповідної кваліфікації викладача англійської мови.

Кваліфікація викладача, необхідна для ефективного здійснення заходів з англійської підготовки спеціалістів екстремального профілю, передбачає не лише володіння предметом викладання, а й вміле використання активних методів навчання, зрілу професійну психологічну позицію педагога, широкий

кругозір, постійне вдосконалення його теоретичних знань із проблематики роботи ДСНС України.

Мотиваційно-змістовою спрямованістю викладача повинні стати відкритість особистості, конструктивна позиція викладача, його позитивне ставлення до практичного професійного досвіду слухачів, що дозволяє створити оптимальний сценарій взаємодії викладача та аудиторії, усуває бар'єри нерозуміння між суб'єктами начального процесу.

Наразі існує значна кількість проблем, пов'язаних із методологією процесу викладання англійської мови для спеціалістів екстремального профілю, зокрема, це певне відставання рівня розробленості методики викладання англійської мови для спеціалістів даної категорії від реальних потреб галузі; формальне ставлення до курсу англійської підготовки, недостатня мотивація до співпраці з викладачем з боку окремих співробітників служб сфери цивільного захисту, що зумовлює необхідність перегляду ролі та місця цього курсу в системі перепідготовки рятувальників; невміння слухача включати мовні знання у власну професійну практику; недостатня професійна озброєність викладача англійської мови знаннями та вміннями з проблематики екстремальних ситуацій тощо.

Зокрема слід вказати також на недостатню наявність фахових посібників та підручників для підготовки та перепідготовки спеціалістів екстремального профілю. Сьогодні наявні лише поодинокі вдалі розробки, зокрема нам хотілося б відзначити посібники колективу авторів Н.Я. Вовчатої, Л.І. Дідух та інших для підготовки фахівців із пожежної безпеки та цивільного захисту.

На сучасному етапі в основу реалізації навчальних заходів з англійської підготовки спеціалістів екстремального профілю має бути покладене використання інноваційної освітньої стратегії, тобто стратегії продуктивного творчого навчання, застосування діяльнісно-орієнтованого підходу, що передбачає не просте накопичення знань, а засвоєння знань у структурі дій.

Саме в рамках інноваційної стратегії навчання позиція слухача як учасника процесу навчання є найбільш активною. Основними характеристиками стратегії інноваційного навчання є такі: комунікація викладача та слухачів як суб'єктів навчального процесу здійснюється у співпраці та співтворчості; навчальна ситуація позначена різноманітними формами інтеракції між слухачами: робота у групах, парна робота, проектна діяльність; рольова спрямованість викладача – демократичний стиль професійної поведінки, виклад навчального матеріалу через створення проблемної навчальної ситуації тощо.

Ефективно організований інноваційний процес мовної підготовки спеціалістів-рятувальників передбачає узгодженість фонових знань, які слухач здобув до початку курсу вивчення англійської мови у системі перепідготовки спеціалістів у сфері цивільного захисту, з новими знаннями; позитивне емоційне ставлення слухача до предмету вивчення, його оптимальну пізнавальну активність, потребу в самостійному поглибленні набутих на заняттях мовних знань, проектування ним індивідуального подальшого

вектору вивчення англійської мови для професійних потреб.

Сьогодні ряд науковців виокремлює такі основні сучасні методологічні технології навчання фахівців різних галузей: теорія поетапного формування розумових дій, проблемне навчання (проблемно-діяльнісний підхід до навчання), програмоване навчання, особистісно-діяльнісний підхід до навчання, проєктивне навчання, ігрове навчання, концентроване навчання, активне навчання, дистанційне навчання тощо.

Серед зазначених вище виокремимо найбільш оптимальні, на нашу думку, технології реалізації англійської підготовки спеціалістів екстремального профілю: інтерактивні методи – колективні дискусії, метод колективного розв'язання конкретної ситуації (кейс-метод), метод мозкової атаки, ділові та рольові ігри, проєктна діяльність, метод інциденту, метод веб-квесту; метод програмованого навчання (реалізується за допомогою алгоритмів, покрокової програми навчання); проблемний метод (передбачає включення слухача у проблемну ситуацію, застосування ним різноманітних способів розумової діяльності) та інші.

Розглянемо окремі методи більш детально.

Суть використання методу ділової гри полягає в навчальному моделюванні ситуації з професійної діяльності рятувальників. Цей метод переносить учасників у реальну ситуацію, у ролі конкретної діючої особи, викликає активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів, дозволяє практикуватися у міжособистісному спілкуванні, як, наприклад, ділова гра для підготовки рятувальників міжнародного класу «Організація допомоги постраждалим внаслідок падіння даху торговельного центру».

Науковець О.М. Парубок виокремлює такі дидактичні умови використання ігор у системі підготовки спеціалістів екстремального профілю (пожежників): зорієнтованість на моделювання майбутньої професійної діяльності; проблемність змісту і процесу його розгортання в навчальній діяльності; оптимальне співвідношення ігрового та дидактичного планів ділової гри; партнерська взаємодія учасників ділових ігор на основі діалогічного спілкування.

На думку науковця М.І. Кусія, ефективність проведення ділових ігор для підготовки фахівців сфери цивільного захисту значно підвищується за використання мережевих навчальних комплексів, таких як HiClass II, та тренажерів для підготовки спеціалістів сфери цивільного захисту для рятування населення у надзвичайних ситуаціях, як комп'ютерна програма «Служба 911», симулятор терористичної атаки, комп'ютерний тренажер для пожежників тощо. Вказані мережеві навчальні комплекси дозволяють побудувати також англійські сценарії проведення ділових ігор.

Метод інциденту передбачає ознайомлення слухачів з екстремальним випадком та формулювання протягом короткого часу (10–15 хвилин) проблеми та прийняття правильного рішення. Як приклад можна навести фрагмент заняття з надання рятувальниками екстреної допомоги постраждалим.

Рятувальникам демонструється відеофрагмент та опис надзвичайної ситуації. Після чого слухачі у групах складають план організації допомоги постраждалим. Як підсумок, кожна група презентує свій оптимальний груповий план дій. Вимогами до використання прикладів із професійної діяльності рятувальників є достовірність, типовість, яскравість і доступність прикладів, використання реальних статистичних даних.

Одним із методів, що дозволяє на заняттях з англійської мови сформувати у слухачів-рятувальників мотиваційну складову, тобто зацікавленість у набутті мовних знань, є метод веб-квесту. Цей метод становить собою завдання проблемного характеру, що містить також елементи ділової гри та потребує застосування інформаційних ресурсів мережі Інтернет. Веб-квест вимагає нестандартного підходу до розв'язання проблеми, застосування різних видів самостійної роботи, високої розумової активності слухачів.

Формами веб-квестів можуть бути створення бази даних із проблеми, що розглядається, підготовка інтерактивної історії з теми, інтерв'ю з віртуальним персонажем, компіляція різних джерел інформації з досліджуваного питання, демонстрація розуміння теми у вигляді підготовки презентації, доповіді тощо.

Алгоритм побудови веб-квесту, за науковцями М.Ю. Кадемією та Л.І. Дідух, включає такі кроки: вступ, проблема, завдання, процес, ролі, джерела, критерії оцінювання, підсумок.

Для підготовки слухачів екстремального профілю можна, наприклад, запропонувати веб-квести на такі теми як «Спілкування у професійній діяльності рятувальників», «Засоби пошуку людей», «Пожежогасіння» тощо.

При плануванні навчальних занять з англійської мови доцільно все ж таки використовувати не якийсь окремих метод, а еkleктичний підхід, що базується заснований на синтезі методів та форм роботи, з метою максимально підвищити ефективність заняття: доповідь-візуалізація (перегляд відеоматеріалів, що відображають специфіку діяльності рятувальників та є яскравим ілюстративним матеріалом, що занурює слухача в навчальну ситуацію), проблемна бесіда (викладач звертається до досвіду аудиторії, щоб виявити позиції слухачів з аналізу певного питання), використання сучасних Інтернет-технологій (скайп-навчання із залученням спеціалістів-рятувальників з інших країн, відеоконференції, дистанційні курси).

Безсумнівним є той факт, що репозитарій різнотипних навчальних матеріалів повинен постійно поповнюватися.

Діяльність в екстремальних умовах вимагає від спеціалістів даного профілю сформованого комплексу професійних та загальних компетенцій, тобто передбачає володіння такими знаннями, уміннями, навичками, що дозволять адекватно оцінити надзвичайну ситуацію, швидко прийняти ефективне рішення, організувати рятувальні роботи, здійснити психологічний супровід своєї діяльності.

Сьогодні наявна тенденція вимагати від спеціалістів міжнародного класу галузі надзвичайного реагування опанування іншомовною компетенцією.

Забезпечення вказаного завдання передбачає відповідний науково-методологічний супровід та ефективне функціонування системи закладів післядипломної освіти, що здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців даної категорії.

Тому питання методології та методики викладання англійської мови в ході реалізації програм підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки фахівців у системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій є сьогодні надзвичайно актуальним, перебуває в руслі сучасних методологічних досліджень та потребує подальшої комплексної розробки.

Шмига С.А., начальник НМЦ ЦЗ та БЖД Волинської області

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ CASE-STUDY В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАВЧАННЯ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Останнім часом високу популярність в якості методу підготовки та підвищення кваліфікації керівників і фахівців у сфері цивільного захисту набуває метод «кейс-стаді» (case-study). Він відомий у вітчизняній освіті як кейс-метод або метод ситуацій (чи навчання на конкретних прикладах). Це різновид інтерактивного навчання, який дає змогу наблизити процес підготовки керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту до реальної практичної діяльності. Він сприяє розвитку винахідливості, вміння вирішувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблем.

У даному випадку кейс – це події, які реально відбулися у сфері цивільного захисту і які автор описав для того, щоб спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, підштовхнути слухачів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень.

Мета методу «кейс-стаді» – створити для слухачів курсів таку ситуацію, за якої їм необхідно буде приймати рішення. Акцент робиться на самостійному навчанні на основі колективних обговорень. Слухачі мають визначити істотні й другорядні факти, вибрати основні проблеми і виробити стратегії та рекомендації щодо подальших дій. При цьому роль педагога зводиться до спостереження і управління дискусією присутніх.

В ході проведення функціонального навчання керівні кадри та фахівці у сфері цивільного захисту під час підготовки до обговорення кейсів мають вивчити факти, зробити висновки з цих фактів, оцінити альтернативи дій в тій чи іншій ситуації та зробити вибір на користь того чи іншого плану дій. Слухачі мають усвідомлювати, що користь від кейсів вони можуть отримати лише в тому випадку, якщо будуть брати безпосередню участь у дискусії. Адже абстрактні знання, відірвані від реальної ситуації, дають мало користі. Розбираючи кейс, слухачі фактично отримують на руки готове рішення, яке можна застосувати в аналогічних обставинах. Збільшення в «багажі»